

УДК 351.86

Аналіз та систематизація досвіду державного управління оборонно-промисловим комплексом Російської Федерації

О.Ф. САЛЬНИКОВА, Г.П. СИТНИК

Національна академія державного управління при Президентові України,
м. Київ, Україна, E-mail: greekolga@list.ru

Авторське резюме

У статті проведено аналіз та систематизацію досвіду державного управління оборонно-промисловим комплексом (ОПК) Російської Федерації (РФ), розуміння якого дозволить удосконалити власну систему державного управління національним ОПК. У статті схематично зображено сучасну систему державного управління ОПК РФ. Росія є одним з найбільших експортерів озброєнь. Суттєво популярними видами озброєнь, які закупаються у Росії треті країни є літаки, системи протиповітряної оборони, вертольоти, бойові машини піхоти й стрілецька зброя. На сьогодні Росія активно освоює нові для себе ринки в Африці й Латинській Америці. Проаналізовані матеріали дали змогу зробити висновок, що розвиток ОПК РФ здійснюється на основі реалізації проектного підходу при абсолютно домінуючій ролі держави. З урахуванням існуючих стартових умов і тенденцій, а також процесів, що відбуваються в цей час в ОПК РФ, існує ймовірність реалізації оптимального варіанта технологічного розвитку даного сектора російської економіки як достатньо високої, але пов'язаної з великою кількістю ризиків і невизначеностей різного роду.

Ключові слова: оборонно-промисловий комплекс, система державного управління, озброєння та військова техніка, державні корпорації, вдосконалення державного управління і контролю в сфері державного оборонного замовлення озброєння.

Analysis and systematization of experience of state administration of Russian Federation military-industrial complex

O.F. SALNIKOVA, H.P. SYTNIK

National academy for public administration under the President of Ukraine,
Kyiv, Ukraine, E-mail: greekolga@list.ru

Abstract

The analysis of the systems of development of the military-industrial complex of the Russian Federation is conducted in the article. Control system of the military-industrial complex of the Russian Federation is schematically represented in the article. Russia is one of the largest exporters of armaments. The most popular types of armaments are airplanes, systems of air defense, helicopters, fighting machines of infantry and small-arms. For today Russia actively masters new on your own markets in Africa and Latin America. The analysed materials gave an opportunity to draw conclusion, that the development of the military-industrial complex of the Russian Federation comes true on the basis of realization of project approach at the absolutely dominant role of the state. Taking into account existent starting terms and tendencies, and also processes, that take place at this time in the military-industrial complex of the Russian Federation there is probability of realization of optimal variant of technological development given to the sector of the Russian economy as high enough, but related to plenty of risks and vaguenesses of different aspects.

Keywords: military-industrial complex, armament control and delivery system, state corporations, improvement of state administration and control in the sphere of government's defense order.

Постановка проблеми. Відповідний моніторинг динаміки розвитку національного ОПК, який до початку анти-терористичної операції забезпечував потреби Збройних сил України та інших військових формувань озброєнням, військовою та спеціальною технікою (ОВТ) власного виробництва викликав гостре занепокоєння. Безсистемне і хаотичне проведення конверсії та диверсифікації на підприємствах оборонних галузей промисловості протягом років незалежності, їх ресурсне забезпечення за залишковим принципом призвело до: роздрібленості наукових організацій і виробничих комплексів та занепаду окремих з них, серйозного розриву відносин між наукою і виробництвом, втрати низки базових та критично важливих технологій і технологічних циклів, різкого скорочення випуску товарів військового, цивільного призначення та подвійного використання, значної залежності від імпорту продукції.

На жаль, проведення антитерористичної операції зменшує й без того низькі спроможності ОПК України щодо випуску продукції оборонного призначення за замкненим циклом, що набуває надзвичайної важливості в умовах особливого періоду. Розв'язання цих важливих проблем і визначає актуальність дослідження та необхідність розробки даної проблематики у статті.

Аналіз досліджень і публікацій. Провідними вченими Чепковим І.Б., Телелимом В.М., Бодруком О.С., Горбуліним В.П., Бегмой В.М., Шемаєвим В.М., Мокляк С.П., Шимовим Ю.Ю., Діденко Н.Г. досліджуються питання розвитку національного ОПК, але вищезазначена проблема вимагає її подальшого розв'язання. У попередній статті автора було проведено аналіз розвитку ОПК провідних країн світу, а саме: Сполучених Штатів Америки і країн-учасниць Європейського Союзу та НАТО.

Мета дослідження. З метою вдосконалення існуючої системи державного управління національним ОПК у даній статті автор ставить за ціль провести системний аналіз розвитку ОПК РФ з метою використання їхнього досвіду.

Виклад основного матеріалу. ОПК РФ створювався на базі підприємств, організацій і установ ОПК СРСР, які розташовувалися на її території. За станом на 1991 р. структура радянського ОПК містила в собі: промисловий сектор – близько 2000 підприємств; науково-технологічний сектор – 960 оборонних НДІ й КБ; науково-освітній сектор – у різних ВНЗ над оборонно-технічними проблемами працювали близько 40 тис. фахівців, у тому числі близько 8 тис. докторів наук; науково-інформаційний сектор – галузеві інститути управління й наукової інформації по відповідних дев'ятох оборонних міністерствах, міжгалузеві інститути, які координували розробки підприємств різних галузей з метою подолання відомчої роз'єднаності й прискорення циклу наукових досліджень і дослідно-конструкторських робіт; управління Міністерства оборони, які відповідали за придбання озброєнь; координуючий сектор – міжвідомча комісія Ради Міністрів СРСР і відділи ЦК КПРС, Військово-промислової комісії при Раді Міністрів СРСР, яка здійснювала стратегічне планування й програмування розвитку ОПК [1].

Після розпаду СРСР Росія успадкувала 60% його економічного потенціалу, 85% Збройних сил і 75% підприємств і організацій союзного ОПК [2]. При цьому частка Росії у фінішних поставках ОВТ складала – 79%; у фінішних розробках – 91% і в контрагентних поставках – 14% [2].

Із 1991 р. почалися й реформи в ОПК. Ці реформи здійснювалися виходячи з єдиної (системної) промислової політики на базі Концепції національної безпеки Росії, програм військової реформи, програм розвитку ОВТ для Збройних сил РФ та інших військових формувань, конверсійних програм промисловості та програм розвитку пріоритетних напрямів науки та технологій.

В 1991 р. питаннями ОПК займалося Міністерство промисловості РФ, у 1992 р. – Рособоронпром Росії, в 1993 р. – Держоборонпром Росії, в 1996 р. – Міноборонпром Росії, в 1997 р. – Мінекономіки Росії, в 1999 р. – російські

агентства: по суднобудуванню, системах керування, звичайних озброєннях, боєприпасах і авіаційно-космічне агентство, Міністерство з атомної енергії, а з 2004 р. – Міністерство промисловості і торгівлі РФ (до його складу ввійшли федеральні агентства по промисловості, атомній енергії й космічне агентство, федеральні служби з метрології, технологічного нагляду та технічного регулювання), федеральне агентство по поставках військової, спеціальної техніки й матеріальних засобів, Міністерство оборони РФ (до його складу ввійшли федеральні служби по військово-технічному співробітництву (ВТС), оборонному замовленню, технічному й експортному контролю) [3, 4].

В тому ж 2004 р. Роскосмос був виведений із підпорядкування Мінпромторгу та підпорядкований безпосередньо уряду РФ. В 2007 р. замість Федерального агентства з атомної енергії (Росатом) була створена Державна корпорація з атомної енергії «Росатом», також підпорядкована уряду РФ [3].

Указом президента РФ від 20 березня 2006 р. №231 створена Воєнно-промислова комісія при уряді РФ, яка виконує функції інтегруючої ланки в структурі вищих органів державної влади. Функції середньої ланки управління підприємствами ОПК здійснювали:

у Мінпромі – Департамент ОПК та Департамент промисловості звичайних озброєнь, боєприпасів та спецхімії;

у Міноборони – федеральні служби.

Головою Воєнно-промислової комісії був призначений заступник голови уряду. Введенням посади віце-прем'єра з питань ОПК призначено було посилити урядову вертикаль управління воєнно-технічною політикою. Воєнно-промислова комісія наділена значними повноваженнями, що дає їй можливість готувати проекти указів та розпоряджень президента РФ, розглядати та приймати рішення з поточних питань розробки і виробництва ОВТ, давати доручення федеральним органам виконавчої влади, виконання яких є обов'язковим. Вона також має право концентрувати надані бюджетом кошти

на пріоритетних напрямках розвитку ОВТ й вирішувати питання щодо їхнього раціонального використання.

З метою недопущення банкрутства стратегічних підприємств, забезпечення координації дій федеральних органів у цій сфері постановою уряду РФ від 22.05.06 № 301 створена Урядова комісія із забезпечення реалізації заходів щодо попередження банкрутства стратегічних підприємств і організацій, а також організацій ОПК.

У 2007 р. (Указ президента РФ від 5 лютого 2007 р. № 119) було створено федеральне агентство з постачання озброєння, військової, спеціальної техніки та матеріальних засобів (Рособоронпостачання). Воно здійснює функції державного замовника по розміщенню замовлень, укладання, оплати, контролю й обліку виконання контрактів з ДОЗ по всій номенклатурі, а також по забезпеченню реалізації державної політики, нормативно-правовому регулюванню, керуванню державним майном у зазначеній сфері. Указом президента РФ від 12 травня 2008 р. № 724 була затверджена структура федеральних органів виконавчої влади Росії з управління ОПК (і навіть ширше – воєнно-технічною політикою), яка фактично діє по цей час (рис. 1.1). Але в цій структурі були зроблені певні зміни в останні роки:

у травні 2012 р. по рішенню президента Росії Федеральна служба з оборонного замовлення (Рособоронзамовлення) переведена в структуру уряду РФ. Служба є органом виконавчої влади, наділений контрольно-наглядовими функціями. З виходом Федерального Закону РФ від 29 грудня 2012 р. № 275 «Про державне оборонне замовлення (ДОЗ)», який почав діяти з 1 січня 2013 р., служба забезпечує контроль над виконанням ДОЗ із моменту розробки ОВТ до їхньої утилізації. Крім того, на неї покладено функції ліцензування підприємств, що виробляють ОВТ й боєприпаси;

відповідно до Федерального закону № 174-ФЗ від 17 жовтня 2012 р. з метою сприяння здійсненню наукових досліджень і розробок в інтересах оборони

країни й безпеки держави, пов'язаних з високим ступенем ризику, досягнення якісно нових результатів у військово-технічній, технологічній і соціально-економічній сферах створено Фонд перспективних досліджень.

Створення Фонду перспективних досліджень є наслідком усвідомлення керівництвом Росії того факту, що ринкова економіка у своєму сучасному вигляді нездатна забезпечити інноваційний розвиток і унеможливує створення й просування інноваційних продуктів і проривних технологій – за 20 із зайвим років ринкової економіки в Росії не з'явилося жодного проривного або інноваційного продукту (у США до цього висновку прийшли ще в 1957 р., коли СРСР вивів на орбіту Землі штучний супутник. Після цього американцями з метою здійснення технологічного ривка й закріплення свого інноваційного світового лідерства було створено Агентство перспективних досліджень – DARPA);

у вересні 2014 р. з метою вдосконалення державного управління і контролю в сфері ДОЗ ОВТ ліквідовані Рособоронзамовлення та Рособоронпостачання. Функції Рособоронпостачання розподілені між Міноборони, МЧС, МВС, СЗР, ФСБ, ФСКН, ФСО і ФСИН. Завдання Рособоронзамовлення виконують різні органи уряду РФ. Крім того, рішенням президента РФ Воєнно-промислова комісія виведена з підпорядкування уряду РФ і підпорядкована безпосередньо президенту з покладанням на нього обов'язків її голови. Його заступником став заступник голови уряду РФ з ОПК.

На рівні вищих органів влади Росії управління ОПК здійснюється Федеральними зборами РФ, президентом РФ і урядом РФ. Президент визначає основні напрями воєнної політики, затверджує воєнну доктрину, концепцію і програми реформування та розвитку збройних сил, федеральні програми розвитку ОВТ, ОПК тощо.

Рада Федерації розглядає витрати на оборону, встановлені прийнятим Державною Думою федеральним законом про федеральний бюджет.

Державна Дума розглядає витрати на оборону, визначені проектом федерального закону про федеральний бюджет, затверджує його і приймає інші федеральні закони стосовно ОПК.

Уряд РФ безпосередньо і через органи державного управління відповідає за стан збройних сил і організацію забезпечення їх озброєнням та військовою технікою; за розробку і виконання державних програм розвитку ОВТ, планів мобілізаційної готовності; ухвалює рішення щодо створення, перепрофілювання і ліквідації державних оборонних підприємств і організацій; встановлює порядок продажу та передачі оборонним підприємствам ОВТ; організує контроль за експортом та імпортом оборонної продукції, стратегічних матеріалів і технологій; проводить міжнародні переговори з військово-технічних питань, а також забезпечує прогноз економічного розвитку країни з метою довгострокового планування у сфері оборони.

Крім міністерств, уряд РФ безпосередньо керує: федеральним космічним агентством; державною корпорацією з атомної енергії «Росатом».

До сфери управління Міноборони РФ належать: федеральна служба з ВТС; федеральна служба з технічного і експортного контролю РФ, федеральне агентство спеціального будівництва.

До сфери управління Міністерства промисловості і торгівлі РФ належить федеральне агентство з технічного регулювання і метрології.

До сфери управління Міністерства економічного розвитку РФ належить федеральне агентство з державних резервів.

Основним органом у системі формування та реалізації ВТП є Міністерство оборони. Зростання впливу Міноборони РФ на формування ВТП пояснюється й тим, що постійно зростає частка ДОЗ у загальному обсязі оборонної продукції. Починаючи з 2005 р. частка ДОЗ з боку Міністерства оборони складає більше 50%. Оскільки основне призначення ОПК – виробництво оборонної продукції, то він не може стійко існувати й розвиватися без визначеності в перспек-

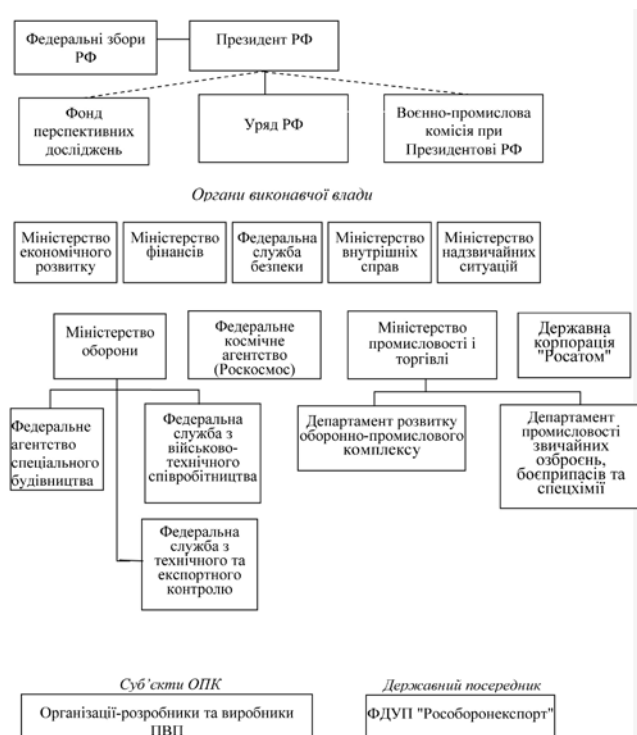

Рис. 1.1. Система державного управління ОПК РФ станом на 2014 рік

тивах розвитку товарів військового призначення як для внутрішніх потреб РФ, так і для зовнішнього ринку зброї, закріплених у ДОЗ. Це є необхідними умовами раціональної ВТП держави.

У березні 2012 р. Урядом РФ затверджена федеральна цільова програма «Розвиток ОПК на 2011-2020 рр.». Витрати на її реалізацію закладені в розмірі близько трьох трильйонів рублів [5, 6]. Керівництвом держави перед Радою по «приватно-державному партнерству» при Військово-промисловій комісії поставлено завдання: до 3 трлн. рублів на «модернізацію ОПК», які виділяє держава, залучити ще 3 трлн. рублів недержавних інвестицій, що надходять із прямих інвестицій приватного сектора й з інвестицій за рахунок позикового капіталу [7].

ФЦП розвитку ОПК містить досить вагомий інноваційний компонент. Так, технологічний блок цієї програми включає захід щодо формування випереджального науково-технічного заділу й по розробці й впровадженню в повному

обсязі понад 1,4 тис. промислових, критичних та базових технологій.

У цей час стратегічні цілі Росії в сфері військової й оборонно-промислової політики на перспективу викладені в указі президента РФ від 7 травня 2012 р. № 603 «Про реалізацію планів (програм) будівництва й розвитку Збройних Сил РФ, інших військ, військових формувань і органів, і модернізації ОПК» і «Основах ВТП РФ на період до 2020 р. і подальшу перспективу», затверджених президентом РФ 26 січня 2011 р. [8].

Відповідно до діючої редакції зведеного реєстру організацій ОПК, затвердженої наказом Мінпромторгу Росії від 05 лютого 2013 р. № 137, до ОПК віднесено 1340 організацій [9]. По відомчій приналежності підприємства ОПК розподілені в такий спосіб: Мінпромторг – 967; Міноборони – 179; Роскосмос – 83; Росатом – 49 і інші відомства – 75. За галузевою структурою співвідношення таке: радіоелектронна галузь – 38,5%; авіаційна – 19,7%; суднобудівна – 12,6%; боєприпасів і спецхімії – 10,4%;

звичайних озброєнь – 10,4%; ракетно-космічна – 8,4%.

Загальна чисельність працюючих у російському ОПК становить близько 2 млн. чоловік, у тому числі близько 1,3 млн. чоловік зайняті безпосередньо в оборонних галузях промисловості [7, 10]. Середній вік працівників ОПК становить 46 років. Віковий склад працівників підприємств ОПК по категоріях наступний: до 35 років – 27%; до 55 років – 25%; до 45 років – 17%; до 60 років – 16%; понад 60 років – 15%.

Структура продукції російського ОПК виглядає в такий спосіб: близько 45 % обсягів промислової продукції – це продукція військового призначення, яка поставляється для внутрішніх потреб державним замовникам за регульованими цінами, приблизно 22 % поставляється по лінії ВТС, близько 33 % – цивільна продукція в інтересах таких сфер економіки, як транспорт, зв'язок і телекомунікації, галузі паливно-енергетичного комплексу, охорона здоров'я й ін. [9].

Перехід Росії до ринкової економіки супроводжувався й серйозними структурними перетвореннями в ОПК.

В якості основних напрямків реформування ОПК були визначені такі [2]:

комплексне вдосконалення управління ОПК і системи ВТС з іноземними державами;

оптимізація складу оборонних підприємств із урахуванням ВТС з іноземними державами за рахунок концентрації ДОЗ на казенних заводах, федеральних державних унітарних підприємствах і акціонерних товариствах із часткою держави більше 50%, об'єднання їх по технологічних і коопераційних ланцюжках у корпорації (холдинги, фінансово-промислові групи й інші високоінтегровані структури), які мали б ДОЗ по продукції військового призначення на рівні 75-80% виробничих потужностей, що відповідають критерію економічної рентабельності;

істотне збільшення частки науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у державному оборонному замовленні, забезпечення адресної підтримки

базових (критичних) технологій, підтримка створення техніки й технологій подвійного призначення;

технічне переоснащення оборонних підприємств, диверсифікованість виробництва, використання переважно гнучких виробництв, що легко перебудовуються, виходячи з того, що ДОЗ і в перспективі буде орієнтоване на випуск ОВТ, в основному, малими серіями й не забезпечить визначального завантаження виробничих потужностей підприємств ОПК;

залучення в ОПК нетрадиційних джерел фінансування;

відтворення на новій економічній основі системи довгострокового програмно-цільового розвитку продукції військового призначення й створення продукції військового призначення для експортних поставок, а також відповідного науково-виробничого потенціалу оборонних підприємств;

скорочення ресурсоемності ОПК з одночасним підвищенням його ефективності;

поєднання ресурсів ДОЗ, можливостей ВТС з іноземними державами, використання подвійних технологій і диверсифікованості виробництва для досягнення основної мети розвитку ОПК;

перенесення акценту у фінансуванні ДОЗ із закупівель ОВТ на військові НДДКР, що забезпечують створення перспективних конкурентоспроможних зразків і систем озброєння;

ефективне використання науково-технічного й виробничого потенціалів ОПК для розвитку цивільного сектора економіки;

виключення конкуренції російських підприємств між собою на світовому ринку зброї й реалізація єдиної скоординованої цінової політики на продукцію військового призначення;

розширення кооперації в рамках ВТС із закордонними компаніями по модернізації російських ОВТ, що перебувають на озброєнні іноземних армій, і створення перспективних зразків ОВТ.

Важливою частиною програми розвитку підприємств ОПК на сьогоднішній момент є технічне переоснащення вироб-

ництва й внесок коштів у розвиток інноваційних технологій, без яких у найближчому майбутньому неможливо буде випускати продукцію нового покоління, порівняну або переважаючу по своїх тактико-технічних характеристиках продукцію країн-конкурентів на ринку озброєнь, якими в цей час є США, Франція, Англія, Німеччина й Ізраїль [8].

Основним напрямом удосконалення ОПК РФ визначено створення та розвиток великих вертикально-інтегрованих науково-виробничих структур. За останні роки на цьому напрямку зроблено багато. Створено великі холдинги по розробці і виробництву зразків (комплексів, систем), такі як, державна корпорація «Ростехнології», «Об'єднана авіабудівна корпорація» (ОАК), «Об'єднана суднобудівна корпорація» (ОСК), корпорація «Тактичне ракетне озброєння» тощо.

На нормативно-правовому рівні у доктрині закріплено курс РФ на замкнений цикл створення ОВТ, тобто забезпечення технологічної незалежності. В той же час, внаслідок недостатнього розвитку деяких технологій, вона не відмовляється від міждержавної кооперації при розробці, виробництві та ремонті ОВТ. За останні роки рівень цієї міждержавної кооперації суттєво зріс.

Необхідність закупівель іноземних ОВТ для потреб ЗС РФ обумовлена об'єктивними обставинами, найважли-

вішими серед яких є відставання військово-технічного рівня більшої частини вітчизняних зразків від сучасних вимог і нездатність ОПК у прийнятний термін ліквідувати відставання по всій номенклатурі систем озброєння. Особливий інтерес для Росії представляє трансферт технологій.

Висновки. При аналізі та систематизації досвіду державного управління ОПК РФ було зроблено висновок, що він здійснюється на основі реалізації проектного підходу із високим ступенем ролі держави під час реалізації програмних документів оборонного характеру.

Сьогодні до першочергових питань, які потребують негайного вирішення, слід віднести необхідність вироблення механізмів компенсації фінансових втрат від зупинки ВТС з РФ, яке становить близько 15 % від загального обсягу українського оборонного експорту. Розв'язання зазначених проблем потребує комплексного підходу, формування Державної цільової науково-технічної програми імпортозаміщення в ОПК на період до 2020 року, яка охоплюватиме не тільки завдання імпортозаміщення, але й взаємопов'язані завдання науково-технічної та інноваційної політики шляхом впровадження результатів власних науково-технічних розробок з урахуванням визначених пріоритетів розвитку оборонного сектора економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь – справочник / Г.П. Сытник, В.И. Абрамов, В.Ф. Смолянюк и др.; под общ. редакцией Г.П. Сытника. – К.: НАДУ, 2012. – 496 с.
2. Бегма В. М. Оборонно-промислові комплекси України та Росії: співробітництво, партнерство, конкуренція. – К.: НІУРВ, 1998. – 192 с.
3. Военно-техническая политика: проблемы формирования та управления: Монография / В.О. Смирнов, Л.М. Ленский, С.В. Жданов; За заг. ред. В.О. Смирнова. – К.: ЦНДІ ОВТ ЗСУ, 2011. – 216 с.
4. Пожаров А. Планирование–программирование–бюджетирование. В возрождении этой схемы работы сегодня нуждается отечественный ОПК [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vpk-news.ru/articles/15482>
5. Кондратьев В. Глобальная оборонная промышленность [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.perspektivy.info/rus/ekob/globalnaja_oboronnaja_promyshlennost_2013-04-24.htm
6. Барабанов М. Критический взгляд на ГПВ-2020. Необходимо скорректировать грандиозные планы перевооружения ВС и оснащения ОПК [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vpk-news.ru/articles/13870>
7. «Арсенал Отечества». – № 2. – 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://arsenal-otechestva.ru/voenno-promyshlennaya-konferentsiya.html>

8. Буренок В. Ошибка президента [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vpk-news.ru/articles/16482>
9. Казаков П.И., Золотарева В.П. Оборонно-промышленный комплекс России в современных экономических условиях [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sibac.info/10444>

REFERENCES:

1. Gosudarstvennoe upravlenie v sfere natsionalnoy bezopasnosti: slovar – spravochnik (State management in the area of national security: dictionary - directory). K.: NADU, 2012. 496 p.
2. Behma V. M. Oboronno-promyslovi kompleksi Ukrainy ta Rosii: spivrobitnytstvo, partnerstvo, konkurentsia (Defense and industrial complexes Ukraine and Russia: cooperation, partnership, competition). K.: NIURV, 1998. 192 p.
3. Voienno-tekhnichna polityka: problemy formuvannia ta upravlinnia: Monohrafiia (Military-technical policy: problems of formation and management: Monograph). K.: TsNDI OVT ZSU, 2011. 216 p.
4. Pozharov A. Planirovanie – programmirovaniye – byudzhetirovanie. V vozrozhdenii etoy shemyi raboty segodnya nuzhdaetsya otechestvennyiy OPK (Planning-Programming-Budgeting. In the revival of this scheme works today needs the domestic defense industry). Access mode: <http://www.vpk-news.ru/articles/15482>
5. Kondratev V. Globalnaya oboronnaya promyshlennost (The global defense industry). Access mode: http://www.perspektivy.info/rus/ekob/globalnaja_oboronnaya_promyshlennost_2013-04-24.htm
6. Barabanov M. Kriticheskiy vzglyad na GPV-2020. Neobhodimo skorrektirovat grandioznye plany perevooruzheniya VS i osnasheniya OPK (A critical look at the LG 2020. Need to adjust the grandiose plans and re-equipping of the Armed Forces DIC). Access mode: <http://www.vpk-news.ru/articles/13870>
7. «Arsenal Otechestva» («Arsenal of the Fatherland.»). № 2. 2013. Access mode: <http://arsenal-otechestva.ru/voenno-promyshlennaya-konferentsiya.html>
8. Burenok V. Oshibka prezidenta (Error president). Access mode: <http://www.vpk-news.ru/articles/16482>
9. Kazakov P.I., Zolotar'ova V.P. Oboronno-promyshlennyy kompleks Rossii v sovremennyih ekonomicheskikh usloviyah (Defense industry of Russia in today's economy). Access mode: <http://sibac.info/10444>

Сальнікова Ольга Федорівна – кандидат технічних наук
Національна академія державного управління при Президентові України
Адреса: 03057, м. Київ, вул. Ежена Поттьє, 20
E-mail: greekolga@list.ru

Ситник Григорій Петрович – доктор наук з державного управління, професор
Національна академія державного управління при Президентові України
Адреса: 03057, м. Київ, вул. Ежена Поттьє, 20
E-mail: sgp1000@ukr.net

Salnikova Olga Fedorivna – PhD in technical science
National academy for public administration under the President of Ukraine
Address: 20, Ezhena Pottier Str., Kyiv, 03057, Ukraine
E-mail: greekolga@list.ru

Sytnik Hryhorij Petrovych – doctor of public administration, Full Prof.
National academy for public administration under the President of Ukraine
Address: 20, Ezhena Pottier Str., Kyiv, 03057, Ukraine
E-mail: sgp1000@ukr.net